

”Dans på distans” – om det flexibla bibliotekets roll i det flexibla lärandet.”

En konferens

Westmanska Palatset ligger på Holländargatan 17 i Stockholm. Hösttorsdagen den 7 november var det mest löv som flög omkring, vackert virvlande i mättade färger. Kastanjebruna, kopparfärgade, brandgula mot den grå asfalten och stenväggen på trottoaren. Och när porten till det nyrenoverade Palatset slogs upp fanns samma färgskala där! Vackra träfärger mot grå sten, förstärkt med punktvis belysning – en stilfull inramning till det obundna lärandet som vi samlats för att höra om och diskutera kring.

Jan-Eric Malmquist hälsade välkommen till detta arrangemang av IKONER-AKADEMIEN och BTJ-gruppen. Ämnet hade förutsatts vara lika intressant som tidsangeläget vilket den fullsatta salen kunde ses som ett bekräftande uttryck för, menade Jan-Eric, som också citerade Seneca: ”non scholae sed vitae discimus” – ”vi lär inte för skolan utan för livet”. Även om upphovsmannen är 65 egentligen sade precis tvärtom, kritisk som han lär ha varit mot den där dagens skolsystem. Liksom, antydde Jan-Eric, det finns de som tycks vara detsamma mot den här dagens.

Lärandet som är oberoende av tid och rum. Bibliotekets roll – alla biblioteks. Tillgången till biblioteksservice oberoende av tid och plats, och oavsett det fysiska avståndet – detta skulle vara konferensens tema.

Mats Ericson, generaldirektör på Nätuniversitetet, knöt omgående an till dagens rubrik och berättade att Dansinstitutet anmält intresse för några kurser. Dock av teoretisk art. Mer praktisk var erfarenheten från en båtfärd i Brasilien, där arrangören hade hyrt en salsainstruktör till resan. ”Snacka om dans på distans!”

Mats återkom flera gånger till Nätuniversitetet som en störning i dagens utbildningssamhälle. Det ifrågasätter den traditionella formen genom att vara en ”efterfrågestyrd, dynamisk allokering av utbildningsresurser”. Även om Nätuniversitetet är något nytt, så har det föregåtts av en underjordisk motståndsrörelse i form av lärcentra. Ett av de första sådana i landet startades i Småland, där man sedan länge är kända för att vara upproriska och självständiga. Vid sidan av den historiska exposén gjorde Mats också en internationell utveckling. Han berättade att när universitetet i Australien höll på att gå i konkurs, startade man dotteruniversitet i närliggande länder och exporterade framgångsrikt utbildningen med offshore-teachers och hela baletten.

En omvärldsanalys inom området visar att många fler behöver allt längre och mer kvalificerad utbildning; utbildningen blir alltmer internationell; informationstekniken används i ständigt ökad utsträckning samtidigt som demografiska förändringar utmanar utbildningssystemet.

Dagens utbildningsbehov kräver geografisk obundenhet med annorlunda tidsramar. En erfaren, friställd tjänsteman kan idag behöva komplettera sin utbildning innan han börjar sin nya anställning. Den personen ska inte behöva vara sig vänta till en terminsstart eller lämna hus och hem för att studera på annan ort. Redan idag kan man få en avancerad utbildning i Sverige via Nätuniversitetet. Det innebär att man kan sitta i Kanada och komplettera sin utbildning i Dalarna.

All nätbaserad utbildning är ett lagarbete. Därför skiljer sig också undervisningssituationen radikalt från den mer traditionella one-man-show-föreläsningen. Här spelar biblioteken en viktig roll med deras tillgång till databaser, elektroniska tidskrifter och böcker oavsett geografisk hemvist. Visionen är att svenskt biblioteksväsende får bygga upp och förvalta innehållsservrar, att bibliotekarierna i högre utsträckning inlemmas även i den högre utbildningsprocessen och att informationskompetensen i än mycket större grad inkluderas i högskoleväsendet.

Ta med två ord hem, uppmanade Mats Ericson auditoriet: Bibliotek & Lärcentra!

Vid den efterföljande frågestunden diskuterades kvalitetsbegreppet. Och visst, menade Mats, tål detta att diskuteras. Nätuniversitetet har vuxit rekordsnabbt. Under höstterminen erbjuds 1 200 kurser (varav de flesta på 5-poängsnivå) och ändå finns dubbelt så många sökanden som platser. Vid en så snabb expansion är det klart att en och annan premiärdansös störtar ner i orkesterdiket redan vid första piruetten. Det är, menade han, ofrånkomligt att det uppstår brister här och var, som all annanstans. Och då kommer naturligtvis mediedrevet att koppla på!

www.natuniversitetet.se

Agneta Sanden, stf generaldirektör för Nationellt centrum för flexibelt lärande (CFL), föreläste under rubriken "Flexibelt lärande ur ett organisationsperspektiv". Hon inledde med att skicka med två ord på vägen: Tillgänglighet & Samverkan.

CFL är en förhållandevis ny myndighet. Uppdraget är att vara statens samlade resurs för distansutbildning och flexibelt lärande inom vuxenutbildningen. Det är en verksamhet riktad mot kommuner och fortbildning på det lokala planet. I uppgiften ingår att skapa en informationsbank med internetbaserade kurser, läromedel för döva, pedagogiska hjälpmedel, regionala nätverk, seminarier och konferenser.

Flexibelt lärande innebär att individen själv står i centrum. Stor hänsyn ska tas till de studerandes egna önskemål och förutsättningar samt möjlighet att välja tid, plats, tempo och form för studierna. Detta kräver en organisation med förändrad pedagogik och struktur. Utbildarna ska kunna starta en kurs när som helst under terminen, vilket kräver utveckling av metoder och lärmiljö. Man måste också börja på rätt nivå. Introduktioner har hittills oftast gått ut på att ta reda på vad folk inte kan, men nu börjar man arbeta med det omvända: utbildningen ska utgå från vad studenterna kan. Kunskapsvalidering är dock och dessvärre tämligen kostsamt.

Vikten av tydliga kommunala servicefunktioner, mötesplatser och lärcentra kan inte nog betonas. Det åligger kommunerna att lösa denna infrastrukturella samverkan, som är en av kärnfrågorna i verksamheten. Om biblioteken sedan verkligen kan och vill bredda sin roll, är något som måste diskuteras inom varje kommun.

www.cfl.se

Berndt Ericsson utredare och expert i Skolverket, uttryckte sin förtjusning över att här få träffa andra "gerilla-soldater". Dans kan associeras med stöd, och sådant behövs inte minst i de här sammanhangen.

När man 1996 började se över utbildningsväsendet var det synen på lärandet man ville förändra, inte primärt den fysiska miljön. Idag handlar det om att reformera och förnya kommunernas vuxenundervisning i både tid och rum. Resan från en skola för vuxna till stöd för vuxnas lärande. Skolverkets del i förändringsprocessen är att störa, irritera, ställa frågor men framförallt att inte ge upp. Mycket handlar om att ändra förhållningssättet i skolan. Tidigare var måttet på verksamheten ett antal undervisningstimmar per lärare. Synnerligen tveksamt, det nya systemet med poäng fungerar bättre. Där mäts målet istället för själva processen, och undervisningstiden

sätts i relation till något annat. Lärarrollen förändras därmed radikalt. Detta borde ställt till med högljudda protester, men det har varit oroväckande tyst.

Sveriges bidrag till den internationella debatten om livslångt lärande är det kompletterande begreppet livsvitt lärande, dvs. man lär sig något överallt. Det livsvida lärandet är också en viktig del i den valideringsprocess som lägger grunden för en individanpassad utbildning. Vad kan den tredje dimensionen komma att handla om? ”Fundera på det till nästa gång vi träffas”, blev Berndt Ericssons avslutande uppmaning.

www.skolverket.se

Jakob Harnesk, författare till utredningen *Biblioteksservice för distansstuderande* (<http://www.natuniversitetet.se/download/193/x/Biblioteksservice.pdf>), glädde sig åt att det fanns representanter från så många olika bibliotekskategorier.

Efter en utförlig presentation av BTJ-gruppen och PrioInfo, angav Jakob ett antal nyckelbegrepp för flexibelt lärande: lärande istället för undervisning, eget ansvar för sökande efter kunskap, ICT (Information and Communication Technology), ökad informationskompetens som medger flexibilitet i tid och rum. Samt kravet på en ny pedagogik som innebär en förändrad litteratursyn, en ny lärarroll (“a guide on the side instead of a sage on the stage”) och att distans- och campusutbildningar utvecklas jämsides. Även här förespråkades teambaserad syn på undervisningen.

Naturligtvis spelar biblioteket en viktig roll i detta nya gränslösa lärande. För att matcha det icke geografiskt bundna utbildningsväsendet bör biblioteken kliva ur sina byggnader och öka sin virtualitet. Några små problem finns dock, t.ex. access till elektroniska resurser och litteraturtillgången. Idag har distansstudenten inte samma villkor som en campusstudent. De flesta bokkataloger ligger visserligen på nätet och biblioteken skickar tjänstvilligt böckerna, men distansstudenten får själv betala returportot. Elektroniska dokument kräver tillgång till utrustning m.m. Men kanske ska det vara skilda villkor och förresten, vem är distansstudent? OK, om studenten bor kvar hemma när han läser på annan ort, men om det är en campusstudent som läser en distanskurs? Och vad handlar vuxnas lärande egentligen om, undrade Jakob vidare. Universitetet sysslar ju med vuxnas lärande och vad skiljer det från vuxenundervisning? Många frågor, färre svar.

Jakob avslutade med information om PrioInfo och vad företaget kan erbjuda inom det aktuella området. Han uppmanade till mer samverkande och bättre nätverkande.

www.prioinfo.se

Bitte Kronqvist hanterade med bravur den otacksamma stunden efter lunch. Hon berättade om Tal- och punktskriftsbibliotekets (TPB) service till läshandikappade som högskolestuderar. Läshandikappade är de som är synskadade, rörelsehindrade eller har läs- och skrivsvårigheter.

Den ökade satsningen på studenter med funktionshinder är tydlig (proposition 2001/02:15, *Den öppna högskolan*). Studentantalet ökar med 25% per år och på varje högskola finns en handikappsamordnare enligt svensk modell. Samordnaren tar hand om alla praktiska problem åt studenten, t.ex. kontakter med myndigheter och institutioner, ordnar muntliga tentor m.m.

TPB erbjuder den högskolestuderande teknisk apparatur (DAISY) under studietiden, läsprogram för dator, anpassade media, lån från utländska bibliotek samt produktion och lån av kurslitteratur. Finns inte kursmaterialet inläst ombesörjer TPB det. Studenten får materialet hemskickat allt efterhand. Lån från utlandet medför ibland tekniska komplikationer, men man hoppas nu att DAISY ska kunna bidra till att eliminera dem.

Med inriktning på likabehandling av studenter pågår just nu ett utbildningsprojekt över hela landet, där bl.a. folk- och högskolebiblioteken medverkar. Bakom utlokaliseringen ligger att de tekniska förutsättningarna nu är bättre än tidigare, och att anslagen inte har ökat i samma takt som antalet studenter gjort det. Numera är det inga problem att ladda ner talböcker på det lokala biblioteket. Det enda som krävs är ett talbokstillstånd, och Bitte uppmanade alla som inte redan har ett sådant att ansöka med en gång eftersom väntetiden är upp till ett år.

www.tpb.se

Kjell Nilsson från BIBSAM hade valt rubriken ”Biblioteken i Nätuniversitetet”. Han konstaterade att forskningsbiblioteken länge talat om virtuella bibliotek och att det i övriga nordiska länder finns portaler som bör vara intressanta inte minst för forskare och studenter.

När det nationella nätbaserade universitet startade anslogs ganska mycket pengar, vilket fick BIBSAM att spetsa öronen. Rimligen borde ett nätbaserat universitet behöva ett nätbaserat bibliotek, och Aktionsgruppen för informationsförsörjning i nätuniversitetet (NUBIB) bildades. I maj förelåg inte mindre än trettio projektförslag, bl.a. samordning av ämnesportaler, samordning av elektroniskt kursmaterial, vägledningar i nätbaserad informationssökning och nätverk för referensservice. Regeringen ställde sig mycket positiv, men bidrog dessvärre inte med ett enda korvöre. Ansträngningarna fortsätter dock, men med lägre ambitionsnivå.

Däremot fortsätter stödet till biblioteken i det flexibla lärandet med kompetensutveckling av bibliotekarierna samt nyutveckling och förbättring av nätbaserade tjänster. Det här fixar vi ändå, menade Kjell, som reserverat 1,5 miljoner kr genom att krympa anslagen till ansvarsbiblioteken. Portalen är också på gång och man kommer att använda sig av samma teknik som möjliggör artikelsökning i elektroniska tidskrifter. BIBSAM har ju länge subventionerat övergången från papperstidskrifter till elektroniska tidskrifter. Detta upphör nästa år, vilket troligen kommer att resultera i att forskningsbiblioteken säger upp papperstidskrifter en masse. Man är just på gång att genomföra upphandlingar av diverse tjänster och ligger därmed ett halvt steg efter Finland som just avslutat sina.

Mats Ericson frågade avslutningsvis om gemene man kommer att kunna nyttja det nationella nätbiblioteket och fick väl närmast ett nja till svar. Man måste ju ta sig till ett forskningsbibliotek. Vilket föranledde ett lidelsefullt inlägg från Mats – allt medan mannen bredvid mig flitigt antecknade. Man kan väl inte sätta licens på ett helt land! Jodå, det har man gjort i Island och Singapore ...

www.kb.se

Helena Jannert, studiebibliotekarie i Mariestad, delgav sina erfarenheter från praktisk hantering av studenter på folkbibliotek. Hon har i två år varit projektanställd av Regionbibliotek Västra Götaland. De två projekten, BILL (Bibliotekens roll i det livslånga lärandet) och EBILL (Elektroniskt bibliotek i det livslånga lärandet), förutsätter samverkan mellan flera bibliotek i landet, och inte mindre än 10 regionala bibliotek deltar. Syftet är att bättre tillgodose distansstuderandes krav på folkbibliotekets mediaurval genom olika metoder.

Under resans gång kom vissa definitionsproblem att uppstå, så kravet på distansinriktningen togs bort och projektet omfattar nu istället samtliga vuxenstuderande. Helena menade bestämt att folkbiblioteken inte längre kan neka service åt studerande, dessa är också kommunmedborgare. Det ökade behovet kräver en annan attityd och bättre förståelse mellan folk- och högskolebibliotek. I Mariestad har folkbiblioteket fått höra av högskolebiblioteken att de förstör för dem genom att skämma bort studenterna. Studenterna får helt enkelt mer hjälp på ett folkbibliotek. Men det ligger i vår tradition, konstaterade Helena, vi ser helt enkelt olika på

låntagaren. Detta kan också vara värdefullt, i synnerhet för den nya studenten. Folkbiblioteket är en trygg plats.

Stor del av verksamheten har cirkulerat kring inköp av kurslitteratur och en avvägningen av hur mycket som ska finnas på ett folkbibliotek. Detta är en utveckling som kräver ansvar, och ansvar kräver en funktion. Sålunda skapades studiebibliotekarien. Studiebibliotekarien är en brobyggare och pedagog som bidrar till den lokala infrastrukturen och håller kontakterna med lärcentra och högskolor. Dessutom en aktiv lobbyist som ständigt ska påminna om att folkbiblioteket finns!
www.bibl.vgregion.se/bill

Ann Wiklund redogjorde för Kulturrådets arbete med folkbiblioteken och de vuxnas lärande. KUR har fått ett antal miljoner för att öka vuxenstuderandes rätt till biblioteksservice. Tänk att något så tråkigt kan vara så roligt, entusiasmerade Ann, samtidigt som hon konstaterade att det förutsätter att man tar sig över nivån där man bara talar om hur man ska skicka böcker kors och tvärs. ”Det är så lätt att fastna där, eller hur Kjell?”

För att utveckla folkbibliotekens pedagogiska ansvar har ett stort projekt som innehåller sju delprojekt påbörjats. Delprojekten är geografiskt indelade och medel utgår från Kulturrådet för att anställa vardera en projektledare. Sex finns redan (flera med på konferensen!) medan Skåneområdet ännu inte är färdigt med rekryteringen. Projekten kommer att utvärdera de egna erfarenheterna och t ex länsbiblioteket i Värmland ska bygga en webbsida där man kan följa deras arbete. För att dra nytta av de samlade erfarenheterna i ett mer långsiktigt perspektiv har Högskolan i Borås anlåtats. Därifrån kommer man att följa arbetet och fördjupa frågorna kring metod, organisation och profession. För att bereda marken för en långsiktig förändring knyts kontakter med bl.a. Glesbygdsverket, Nitus, CFL och Folkbildningsrådet. Följ gärna rapporteringen på KUR:s hemsida, inbjöd Ann till!
www.kur.se

Så reste sig min granne och förvandlades från mannen med den dynamiska pikturen till **Carl Lindberg**, politiskt sakkunnig och biträdande statssekreterare i Utbildningsdepartementet. Han talade varmt om bibliotekens viktiga funktion i samhället utifrån egna erfarenheter, både på hemmaplan och internationellt. Med högskolornas och universitetens nuvarande tillväxttakt är det oerhört viktigt att kvaliteten bibehålls. Bibliotekens roll i detta kan inte nog beaktas. När Växjö, Örebro och Karlstad fick status som universitet var det just bibliotekens arbete som bidrog till att det just blev dessa tre högskolor som fick upphöjelsen.

Med det öppna universitetet kommer nya grupper av vuxenstuderande att ställa ökade krav. Grupper som i större utsträckning är villrådig inför studiegången, och där vanan vid bibliotek kanske inte är så stor. Detta kommer att kräva ett utvidgat samarbete och en alternativ pedagogisk inriktning. Men det finns också önskemål från andra grupper, påpekade Carl och hänvisade till en nyligen gjord undersökning där studenterna tydligt visar missnöje med att lärarna inte i tillräcklig grad orienterat om bibliotekets resurser.

Alla de förväntade miljonerna i budgetpropositionen till distansutbildning blev nästan inga alls. Departementets förklaring är det tuffa sparbeting som alla blev ålagda till följd av den pågående sjukskrivningsepidemin.
www.utbildning.regeringen.se

Ändå avslutades konferensen i endräkt och med en gemensam kamplusta, om än med mången matt just då. Flera gånger under dagen kom undersökningen av OECD-ländernas bildningsnivå fram, likaså den undersökning som visade antalet 25-64-åringar involverade i någon form av studier. På båda dessa listor finns Sverige med i toppen. Lika många gånger konstaterades att

mycket var bibliotekens förtjänst. Att det är en tättposition värd att värna om var vi alla angelägna att understryka – liksom den gemensamma förhoppningen om en "Nästa dans!"

Eva Ingvarsson